

PLANINA UČKA I MOZAICI IZ NJEZINE NOVOVJEKOVNE PROŠLOSTI¹

MT. UČKA - A FEW FRAGMENTS FROM ITS MODERN HISTORY

LA MONTAGNA DEL MONTE MAGGIORE E I MOSAICI DEL SUO PASSATO DELL'ETÀ MODERNA

Slaven Bertoša

Odsjek za povijest
Odjel za humanističke znanosti
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Ivana Matetića Ronjgova 1
HR-52100 Pula
sbertosa@unipu.hr

Primljeno: 24.09.2010.

Prihvaćeno: 18.10.2010.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 630.233(497.5 Učka)

Sažetak

U ovom je članku autor opisao najznačajnije epizode iz prošlosti Učke, najviše planine u Istri, koja je tijekom probujalih stoljeća bila predmet istraživačkog interesa mnogobrojnih stručnjaka i istraživača, kao što je to uostalom i danas. Nekad je taj dio Istre bio puno naseljeniji, pa se i žiteljstvo bavilo različitim zanimanjima. Dio migracijskih kretanja bio je usmjeren i prema jugu poluotoka. Na koncu rada detaljno je opisana topografska skica ceste preko Učke iz 1878., koja je povezala naselja Vranju i Matulje.

Ključne riječi: Učka, uskoci, migracije, novi vijek

Key words: Učka, uskoks, migrations, the Modern age

Parole chiave: Monte Maggiore, uscocchi, migrazioni, Età moderna

I. Uvodne napomene

Smještena u sjeveroistočnom dijelu poluotoka Istre, planina Učka tijekom prošlosti predstavljala je važnu prirodnu prepreku, posebice u prometnim vezama između Istre i njezinog zaleđa. Njezin istaknuti i osamljeni položaj često je privlačio pozornost mnogobrojnih putopisaca, istraživača i znanstvenika iz čitave Europe.

U XVIII. stoljeću Učku su posjetili mletački botaničar Giovanni Geronimo Zanichelli (1662. - 1729.) te francuski liječnik i prirodoslovac Belsazar Hacquet (1739. - 1810.), koji je službovao

¹ Rad je nastao kao dio znanstveno-istraživačkih projekata "Istarsko društvo XVI.-XIX. stoljeća: povijesne i kulturološke teme" i "Povijest Zapadne Hrvatske: Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika", koje financira Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta Republike Hrvatske. Autor fotografija je pisac članka.

Sl. 1. Vojak (1396 m), najviši vrh Učke, s južne strane

u Ljubljani. U XIX. stoljeću pohodili su je tršćanski botaničar Muzio de Tommasini (1794. - 1879.), znameniti njemački botaničar Heinrich Gottlieb Ludwig Reichenbach (1793. - 1879.), riječki profesor Joseph Roman Lorenz (1825. - 1911.) i hrvatski geograf i botaničar Dragutin Hirc (1853. - 1921.). Njezine osobitosti istraživali su potom i poznati hrvatski botaničar Lujo Adamović (1864. - 1935.) te austrijski sveučilišni profesor i upravitelj bečkog botaničkog vrta August Ginzberger (1873. - 1940.), koji je o njoj pisao posebnu monografiju, ali je na žalost nikad nije uspio dovršiti.

Od pohoda na Učku svakako valja izdvojiti onaj iz 1838., kada je stigla ekspedicija koju je osobno vodio saski kralj Fridrik August, a u kojoj se nalazio i pukovnik Josip Jelačić (1801. - 1859.), kasnije hrvatski ban. Kralj je sa svojom pratnjom 10. svibnja došao na prijekoj Poklon i s njega se, po kiši i magli, popeo na vrh. No, ubrzo se morao vratiti, jer mu je ružno vrijeme onemogućilo planirano proučavanje².

II. Opis Učke u djelu P. Petronija

Dva stoljeća prije, 1681., Učku i njezinu najbližu okolicu detaljno je opisao tršćanski liječnik Prospero Petronio (1608. - 1688.), koji je, kako je i sam naveo u naslovu svojeg djela, rad napisao na temelju zapisa novigradskog biskupa Giacoma Filippa Tomasinija (1595. - 1655.)³. U uvodnom dijelu, raspravljajući o imenu planine, zabilježio je da je poznata i pod hrvatskim imenom *Vercka*. Navodeći njezine granice, spominje pisce koji su naglašavali da je Učka predstavljala barijeru između Italije i barbarskog svijeta.

Prospero Petronio Učku opisuje kao visoku goru koja je često prekrivena snijegom ili se nalazi u oblacima. Na planini i u njezinoj okolini klima je hladna, ali su, unatoč tome (ili možda upravo zbog toga), stanovnici snažni, dobro ishranjeni i imaju lijepu boju. Učka

² Na vrhu planine tada još nije bilo kule-vidikovca, koja je sagrađena kasnije, 1911. Željko POLJAK, *Učka i istarske planine*, Zagreb 1967., str. 7.-9.

³ Originalni naslov djela je *DELLE MEMORIE DELL' ISTRIA SACRE E PROFANE CON LA PIÙ ESSATA TOPOGRAFIA, Ò SIA DESCRIT[IO]NE DE LUOGHI, CHE SINO HORA S' HABBIA VEDUTO: IL TUTTO TRATTO dall' opere de migliori scritti, et in spetie DALLI SCRITTI DELL' ERUDITISSIMO MONSIG[NO]R GIACOMO FILIPPO TOMASINI FÙ VESCO[V]O DI C[ITTÀ] N[OVA] col PARTE SECONDA, MDCLXXXI*, no tiskano je znatno kasnije. Usp. Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell' Istria*, a cura di Giusto BORRI, Trieste 1968.

vizualno ostavlja dojam osamljenog brda s kojeg puca prekrasan pogled na Jadransko more.

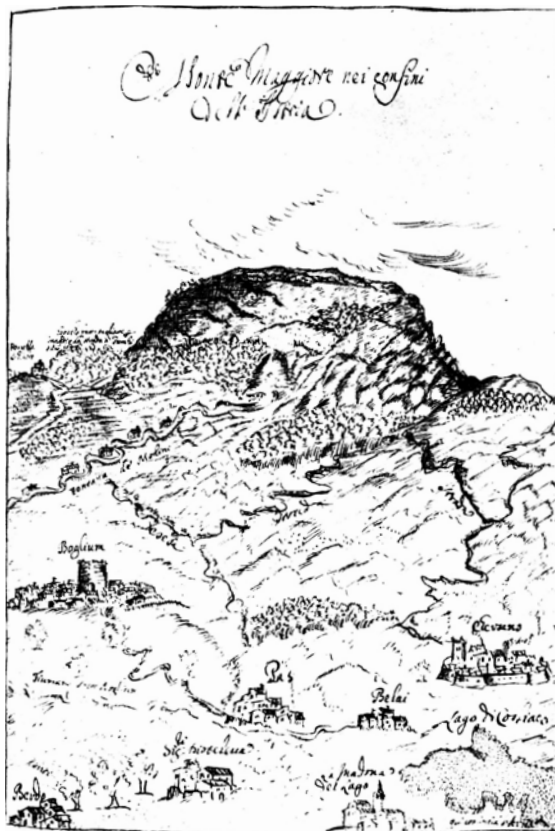
Da bi se popelo na planinu potrebno je prijeći sedam milja. Lakše je to učiniti pješice nego na konju, jer je teren divlji i pun kamenja. Upravo zbog te karakteristike neprijatelj se teško probija preko Učke. Na vrhu brda nalazi se velika zaravan, gdje postoji nekoliko siromašnih kuća seljaka. Oko njih oni skupljaju sijeno⁴. U sredini ravnice nalazi se fontana bogata vodom, pomoću koje se zemlja natapa. Voda iz izvora formira potok koji teče prema podnožju u smjeru Lupoglava i na kojem ima 12 mlinova⁵. Od toga stanovništvo ima znatnu korist.

Okolo Učke postoji još gotovo 80 izvora, iz kojih voda teče prema Boljunu i Prvišu i dalje u fojbu ispod Pazinskog kaštela. Kud god voda prolazi čini zemlju vrlo plodnom.

Na vrhu Učke, kao i na njezinim obroncima, nalaze se velike šume bora, hrasta, bukve, jele, lipe, cera i drugih stabala⁶.

Učka je vrlo privlačna botaničarima koji je posjećuju svake godine u proljeće. Petronio navodi preko 150 biljnih vrsta po kojima je planina znamenita. Među njima ističu se encijan (*Gentiana*), grozdasta bazga (*Sambuco racemoso*), zvončić (*Campanula*), šumski lišaj (*Lichene silvestre*), sasa (*Pulsatila*), medvjede grožđe (*Uva ursina*), ribizla (*Ribes*), bijeli trn (*Spina bianca*), itd.⁷

Za razliku od ostalih dijelova Istre, gdje su domaće životinje i danju i noću boravile

SI. 2. Crtež Učke P. Petronija (XVII. stoljeće)

SI. 3. Ruševine sela Potrebišća (742 m) na istočnim obroncima Učke

⁴ Radi se o opisu područja između Vele i Male Učke, jer na najvišim dijelovima planine nema većih zaravni s kućama.

⁵ Ovaj se opis odnosi na dolinu poznatu pod nazivom Molinarska draga.

⁶ Najveće šumske površine u čitavoj Pazinskoj knežiji nalazile su se upravo na Učki (Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata della Contea di Pisino, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* (dalje: AMSI), vol. X-XII, Venezia 1963., str. 163.).

⁷ Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane, nav. dj.*, str. 211.-214.

Sl. 4. Pogled na masiv Učke s vrha brda Perun (881 m)

(*Boscho fatto tagliare per impedir la strada à Turchi l' anno 1648*)¹⁰.

u šumi, na Učki su se zbog hladnoće morale zatvarati u štale⁸.

Na Petronijevom crtežu Učke i njezinog podnožja (prema istarskoj strani) ubilježene su dvije ceste: jedna koja se od polja ispod Boljuna penjala na prijevoju u blizini Male Učke i preko njega vodila u Mošćenice, te druga koja je do spomenutog prijevoja dolazila iz Kršana i dalje također išla u Mošćenice. Na crtežu je označena i tvrđava Sv. Petra (*Fortezza San Pietro*) u blizini Poklona⁹. Južno i iznad nje nalazila se šuma koja je posječena da bi se onemogućio prodor Osmanlija 1648.

III. Pohodi i ratovi

God. 1463. vojnici krčkog grofa Ivana Frankopana prešli su Učku i izveli pohod na Pazinsku knežiju, tijekom kojeg su preko Boljuna, Paza, Gologorice i Cerovlja stigli i do samog Pazina. Frankopan je bio protivnik cara Fridrika III. i njegovog vazala Martina Moysesasa, inače gospodara Kožljaka, pa je odlučio upasti u knežiju i opljačkati tri važna mjesta u podnožju Učke - Boljun, Vranju i Brest¹¹.

Područje Učke odigralo je vrlo značajnu ulogu tijekom oba veća mletačko-austrijska sukoba u novome vijeku. Prvi od njih bio je tzv. rat Cambraiske lige (1508.-1523.), tijekom kojeg je kostelski markiz Michele de Gravisi 1509. sa svojim vojnicima prešao preko Učke i Panjaka te napao Kastav i Veprinac, uspjevši oteti mnogo stoke. No, prilikom povratka austrijski su ga vojnici dočekali, preotevši mu sav plijen. Taj je znameniti pohod ostao zabilježen u autobiografiji Sigismunda Herbersteina, čija je obitelj od 1409. posjedovala kaštel Lupoglav, u kojoj se Učka spominje kao *Butzkba*, a Panjak kao *Paynakb*. Priređivač i komentator teksta Francesco Salata prvi je termin objasnio mletačkim nazivima *Monte Maggiore* i *Monte degli Uscocchi*, a za drugi je pogrešno pretpostavio da se odnosi na Planik (tal. *Alpe Grande*)¹². Panjak je zapravo dio planinskog masiva jugoistočno od Planika, odnosno sjeverno od Poklona.

⁸ Isto, str. 65.

⁹ Za opis tog područja usp. Dario ALBERI, *Istria: storia, arte, cultura*, Trieste 1997., str. 290.-291.

¹⁰ Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane, nav. dj.*, str. 209.

¹¹ Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata, nav. dj.*, str. 56., 153.-154.

¹² Francesco SALATA, *Fontes Rerum Austriacarum. Cose dell' Istria, AMSI*, vol. XII, fasc. 1-2, Parenzo 1897., str. 196.-197.

Drugi mletačko-austrijski sukob bio je Uskočki rat (1615.-1618.)¹³, no međusobne su razmirice postojale još i prije njega. Važna je vijest rašporskog kapetana Costantina Reniera, koji je mletačkom Senatu u svibnju 1608. uputio izvješće u kojem navodi da se uskoci i njihov vojvoda Miho Radić okupljaju u Pazinskoj knežiji u koju dolaze preko Učke¹⁴.

Sljedeća vijest koja planinu ponovno spominje odnosi se na napad 400 uskoka, koji su se u rujnu 1612. iznenada spustili preko Učke na istarsku stranu i uništili sela Brgudac i Lanišće. Nakon pohoda i pljačke rašporski je kapetan Francesco de Priuli okupio svoje plaćeničke postrojbe, namjeravajući vratiti udarac pljačkanjem susjednog područja Pazinske knežije. Tom je prilikom izrazio vlastito uvjerenje da se radi o načinu kojim će se najbrže prekinuti uskočke akcije¹⁵. I zaista, nekoliko dana kasnije u Plominu se iskrcala skupina mletačkih vojnika¹⁶ koja je spalila okolna mjesta sve do Boljuna, otevši 8.-10.000 grla stoke. De Priuli je tada preko Senata zatražio da se dio te stoke dodijeli opljačkanim stanovnicima Brgudca i Lanišća¹⁷.

SI. 5. Mala Učka: panorama sela (995 m) i pogled na hrbat brda s najvišim vrhom

¹³ O prošlosti Boljuna i Vranje, kaštela u podnožju Učke, usp., primjerice: Anđelko BADURINA, *Boljunski glagoljski rukopisi*, Pazin 1992.; Dražen VLAHOV, *Glagoljski rukopis iz Vranje u Istri (1609.-1633.)*, Pazin 1996.

¹⁴ *Miho Radich, che è Capo di essi Vscochi, et che cercaua caualcature per passar colla compagnia oltre il Monte Maggiore* (Miroslav BERTOŠA, *Pisma i poruke istarskih rektora - Epistolae et Communicationes Rectorum Histrianorum*, sv. I: od 1607. do 1616. - Tomus I.: *Annorum 1607-1616*, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, vol. 52, JAZU, Zagreb 1979., str. 36.).

¹⁵ *Passando il Monte Maggior si sono calati all'improuiso la notte del sabato 8 del corrente al numero di quatrocento in circa in questi Carsi, et hanno abbruciato nelle uille di Bergodaz, et Lanischie sotto questo Capitaniato [...] onde io [...] non sapeuo che partito prendere, tutta uolta hauendo pensato, et ripensato, parendomi, che fosse fatto troppo intacco alla publica reputatione quando s'hauesse lasciato passare questo loro ardire senza il debito risentimento, mi son risoluto, richiamare à me imediate le due compagnie [...] con commissione se sarà possibile di ricuperar il botino, et quando nò, perseguitarli in ogni luogo arciduale, et ch'habbino in esse da refarsi, cosi nell'abbruciar case, et casali, come nel condur uia animali et altre robbe per resarcimento di questi meschini, in maniera che la Serenità Vostra resti abundantemente rifata d'ogni danno, che le fosse altre uolte fatto; miglior strada non si trouerà mai di frenar l'audatia di questi ribaldi quanto refarsi, et resentirsi alla gagliarda contra questi Arciducali soli ricetatori delle sue prede, et fomentatori in ogni maniera delli suoi pensieri, et attioni* (Isto, str. 132.-134.).

¹⁶ Radilo se o postrojbama iz Mletačke Albanije, a pohod je zabi1ježen i u kronici boljunskog župnika Vincenta F(u)rlanića i njegovog nastavljača Ivana Križanića (Rudolf STROHAL, *Mjesto Boljun u Istri koncem 16. i početkom 17. vijeka* [Preisak iz knjige *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, JAZU, Zagreb 1918.], *Zbornik Općine Lupoglav '99*, Lupoglav 1999., str. 183.-184.).

¹⁷ *Hò inteso, che l'Eccellentissimo signor General Canal hà fatto sbarcar li Albanesi à Fianona, li quali uenuti sino à Boion luogho Arciduale lontano da qui dodeci miglia in circa hanno poi scorreggiato, et abbruciato tutti quei luoghi conuicini Arciducali sino à Fianona; et fatto grossissimo botino per quanto si puo credere d'ottobre, ò dieci mille Cappi d'animali, oltre altre infinite cose [...] onde non uoglio restar di riuerentemente dirle, che con quest'occasione la Serenità Vostra potrebbe dar ordine, che con qualche portione di questo botino, fossero almeno in parte refati quelli poveri, et infelici del Carso* (Miroslav BERTOŠA, *Pisma i poruke*, nav. dj., str. 135.-136.).

Sl. 6. Prijevoj Prohod ili Vrata (1216 m) s istočne strane

Senat je upozorio da se prilikom pljačke neprijateljskog područja treba poštediti naseljena mjesta i stanovništvo i da akcije moraju biti usmjerene isključivo na stoku. Ukoliko to ne bi bilo moguće učiniti, trebalo je zaplijeniti tršćanske brodove ili lađe drugih austrijskih podanika u vrijednosti ukradene stoke¹⁸.

Podanici austrijskog nadvojvode često su na područje Učke odvodili stoku koju su oteli na mletačkom području. Dogodilo se to, primjerice, prilikom pohoda na Grimaldu i Draguč koncem 1615., kada je odvedeno oko 50 grla sitne i oko 400 grla krupne stoke¹⁹.

Preko Učke se sa svojeg obilaska Pazinske knežije u svibnju 1617. vraćao i španjolski general u austrijskoj službi Baldassar Marradas, jedan od najznamenitijih sudionika Uskočkog rata²⁰.

Mletački providur za zdravstvo Pietro Girolamo Capello u svojem je izvješću vladi u svibnju 1732. naveo da je područje Učke bogato drvom koje se prevozi u luku Plomin²¹.

Mletački je Senat početkom kolovoza 1614. uputio dopis generalnom providuru Dalmacije i Albanije u kojem mu nalaže da je potrebno osigurati odštetu za stoku opljačkanu od strane uskoka iz Senja i da će se to učiniti tako što će se pokušati oteti stoku na austrijskoj strani s ove i s one strane Učke. Tu su stoku od davnine mletački podanici ljeti dovodili na planine sjeverne Istre, a zimi su je austrijski podanici vodili na mletačko područje na jugu poluotoka. Sukladno zapovijedi, generalni je providur trebao izdati nalog rašporskom kapetanu. No,

¹⁸ 1614. 8 agosto. Al suddetto. Quelli Uscochi che come ci scrivete erano usciti di Segna per inferir danni in Istria, trovata energica opposizione colà, presero partito di depredare nell'istesso paese Arciducate 5200 animali minuti de nostri sudditi, li quali ab antiquo sono soliti condurli l'està alli pascoli di quei monti, così come l'inverno li sudditi arciducali riducono li loro nell' Istria. Questo fatto implica connivenza nei sudditi dell'arciduca, tanto più che questi ebbero restituiti animali presi con quelli dei veneti. In seguito a ciò si commette al provveditore di provvedere al risarcimento col cercar di predare nei paesi austriaci, sia al di qua che al di là del Montemaggiore altrettanti animali; dando, all'occorenza, gli opportuni ordini al capitano di Raspo; faccia però che le milizie impiegate nell'impresa rispettino al possibile il paese e gli abitanti essendo mente nostra che ... si eseguisca solamente la represaglia de animali. Non potendo conseguir questa interamente, faccia sequestrare navigli o merci naviganti di triestini o di sudditi arciducali fino all'ammontare approssimativo del valore degli animali rubati (SENATO SECRETI - COSE DELL'ISTRIA, AMSI, vol. VI, fasc. 3-4, Parenzo 1890., str. 364.).

¹⁹ Sono stati abbruggiati alquanti Cortiui nel Territorio di Dragucchio, altri sotto la Villa della Grimalda, et alcuni nella stessa Villa, che siano stati depredati cinquanta capi d'animali grossi, quattrocento minuti, e qualch'altra cosa, e che tutto sia stato condotto uerso il Monte maggiore (Miroslav BERTOŠA, Pisma i poruke, nav. dj., str. 219.-220.).

²⁰ Camillo DE FRANCESCHI, Storia documentata, nav. dj., str. 94.-95.

²¹ Raccolta di atti pubblici riguardanti la Provincia dell' Istria e le isole del Quarnero, fatta da S[ua] E[ccellenza] il signor Pietro Girolamo Capello, Provveditore sopra la Sanità in detta Provincia e isole negli anni 1731-1732-1733, AMSI, vol. XVI, fasc. 1-2, Parenzo 1900., str. 127-128; Miroslav BERTOŠA, Povijesni fragmenti o Lindaru (od srednjega vijeka do početka XIX. stoljeća), Lindarski zbornik, Knjižnica Acta 2, Pazin 1996., str. 18.

Gospodarska vrijednost Učke i njezinog područja zabilježena je - između ostaloga - i u mletačkom opisu čitave Provincije Istre (mletačkog i austrijskog dijela) iz 1732. Sudeći po tadašnjim podacima, Učka je spadala u relativno siromašne dijelove Pazinske knežije i godišnje je davala prihod od oko 885 mletačkih lira. Po tom je iznosu bila bliska s Prvišom, a od nje su siromašniji bili jedino Kašćerga i Cerovlje²².

Za Učku se vezuje i neuspjeli pokušaj iskorištavanja željezne rude, kada je austrijski poduzetnik Enea Göltinger oko 1580. tamo otvorio rudnik željeza. No, profit iz tog pothvata bio je vrlo mali, pa je već 1587. pazinski upravitelj Giorgio Primicerio primijetio da se radi o propalom pokušaju i da se zgrade sagrađene oko rudnika pretvaraju u ruševine²³.

SI. 7. Šumoviti Sui vrh (1333 m) s Vojaka

IV. Administrativne podjele

Administrativna pripadnost Učke tijekom novoga vijeka nije bila uvijek ista. U popisu svih mjesta koja su ulazila u sastav Pazinske knežije 1732. Učka je spadala pod područje kaštela Brseča²⁴.

Novom austrijskom administrativnom podjelom iz 1814. područje Učke pripojeno je Vranji i Brestu, naseljenim mjestima općine Boljun, koja je spadala pod distrikt Belaj²⁵.

V. Iseljavanja prema Puli

Tijekom prošlosti s područja Učke iselio je velik broj žitelja, ne samo u druge dijelove Istre, već i izvan nje. Od migracijskih smjerova na samome poluotoku u najnovije je vrijeme proučen smjer prema Puli.

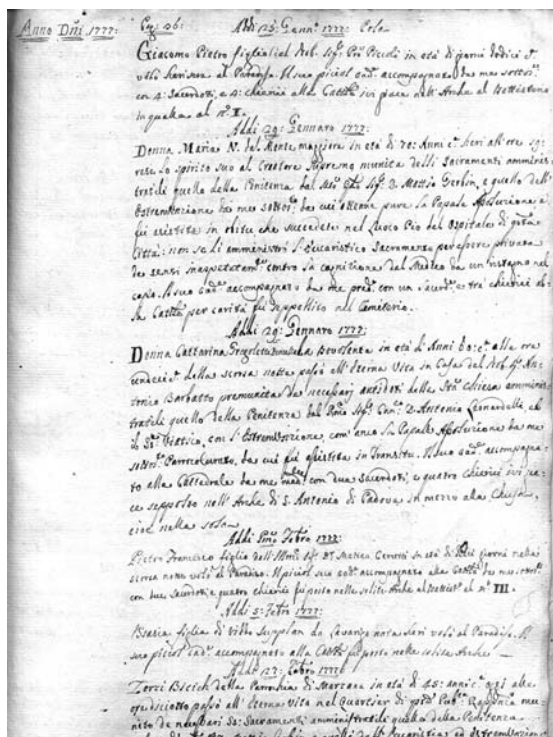
U Puli je koncem siječnja 1777., u dobi od oko 70 godina, umrla *donna* Maria s Učke. U relativno opširnom upisu o njezinom ukopu navedeno je da je preminula u gradskom

²² Capo d'Istria e Provincia tutta. Intorno a confini suoi con Trieste e con il Contado di Pisini ed altre materie raccolte nell' anno 1732, *AMSI*, vol. VIII, fasc. 3-4, Parenzo 1892., str. 469, 475.

²³ Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata, nav. dj.*, str. 166.

²⁴ *Bersetz, terra mur[ata] sopra la marina e Monte Maggiore* (Bernardo BENUSSI, *Nel Medio Evo. Pagine di storia istriana. Capitolo III: Conti e Margravi*, *AMSI*, vol. XI, fasc. 3-4, Parenzo 1896., str. 343).

²⁵ Camillo DE FRANCESCHI, *I castelli della Val d'Arsa. Ricerche storiche. Passo e Bellai*, *AMSI*, vol. XV, fasc. 1-2, Parenzo 1899., str. 175.

SI. 8. Opis o smrti doseljenice s Učke (HR-DAPa - 429, LM, 269, 29. siječnja 1777.)

Dakle, broj doseljenika s Učke u Puli bio je vrlo malen (u razdoblju od 1615. do 1817. zabilježene su samo dvije stanovnice), ali je ipak važno naglasiti da je od mnogobrojnih migracijskih pravaca prema Puli postojao i onaj s Učke.

VI. Nacrt ceste preko Učke (1878.)

U Državnom arhivu u Rijeci, u fondu Zemaljskog sabora Markgrofovije Istre, nalazi se i nekoliko topografskih crteža sjeverne i sjeveroistočne Istre, od kojih jedan prikazuje i područje Učke u drugoj polovici XIX. stoljeća²⁸.

hospitalu. Ispovjedila se svećeniku Mati Grbinu, a posljednje je pomazanje i papin oprost primila od istog svećenika koji ju je upisao u knjigu (njegovo ime nije navedeno). Posljednju pričest nije mogla primiti, budući da je - vjerojatno zbog moždanog udara, a suprotno liječničkoj prognozi bolesti - neočekivano izgubila svijest. Tijelo su na ukop otpratila petorica svećenika. Obred je obavljen besplatno u puljskoj katedrali²⁶.

Koncem listopada 1793. u Puli je krštena Marija, izvanbračna kći Marina Grižanića (vjerojatnije: Križanića) (čiji je pokojni otac Ivan bio iz Žminja, gradića u austrijskom dijelu Istre) i Marije Maglice s Učke. Dijete se rodilo 20. tekućeg mjeseca, a krstio ga je kurat Giacomo Demori. Kao kumovi na obredu ubilježeni su Ivan (zapis bilježi i dijalektalni oblik Zvane) Žufić, čiji je otac Frane bio iz Žminja, te Marija, neudana kći Vida Škatara iz sela Pomera u okolici Pule²⁷.

²⁶ Donna Maria N. dal Monte Maggiore in età di 70 Anni circa heri all' ore 19 rese lo spirito suo al Creatore Supremo munita delli Sacramenti amministratili quello della Penitenza dal molto Reverendo signor Don Mattio Gerbin, e quello dell' EstremUnzione da me sottoscritto da cui ottenne pure la Papale Assoluzione e fu assistita in obitu che succedette nel Luoco Pio del Ospitale di questa Città; non se li amministrò l' Eucaristico Sacramento per essere privata de sensi inaspetatamente contro la cognizione del Medico da un ristagno nel capo. Il suo cadavere accompagnato da me predetto con un Sacerdote e tre chierici alla Cattedrale per carità fu seppellito nel Cimiterio (DRŽAVNI ARHIV U PAZINU - HR-DAPa - 429, Liber Mortuorum, 269, 29. siječnja 1777.).

²⁷ Maria figlia naturale di Marin Grisanich quondam Zuanne da Gemino S[tato] A[ustriaco] e di Maria Maglizza da Monte major nata li 20 spirante, fu battezzata da me Don Giacomo Demori Curato. Padrini alla Sacra Fonte furono il Gioane Zuanne Soffich di Francesco da Gemino e la nubile Maria figlia di Vido scataro della Parrochia di Pomer (Isto, Liber Baptizatorum, 245, 27. listopada 1793.).

²⁸ Topografski sam crtež pronašao u pregledavanju grade 23. veljače 2004., tijekom rada u arhivu, a upisan je i u Sumarnom inventaru navedenog fonda, str. 156.-157. Za pomoć pri radu srdačno zahvaljujem ravnatelju arhiva Goranu Crnkoviću, prof. i djelatnici Mladenki Merdžanić. Također zahvaljujem i gosp. Borisu Ivezicu, koji je za potrebe ovog rada obavio kompjutorsko skeniranje crteža.

Sve do prve polovice XVIII. stoljeća Istra i Liburnija preko Učke su bile povezane samo stazama, pa se zato tada odlučilo sagraditi cestu. Kako sam naveo, najprije je 1740. napravljen prvi dio od Boljuna do Vranje. Međutim, zbog nedostatka novca i radne snage radovi su ubrzo obustavljeni i nastavljeni tek četrdesetak godina kasnije, kada je 1785. sagrađena planinska cesta za Veprinac, Kastav i Rijeku. U čast cara Josipa II. ova je lijepa cesta prozvana Jozefinom, što i stoji zapisano na obzidanom izvoru neposredno uz put, ispod današnjeg sela Vela Učka (na oko 840 m nadm. vis.). Tom je prilikom obavljena i rekonstrukcija dijela ceste od Pazina do Boljuna²⁹.

Topografski crtež znamenite ceste koja Pazin povezuje s Rijekom preko prijevoja Peruča (951 m) i Poklona (922 m) na Učki, prikazuje trasu kojom ta stara cesta ide i danas. Ovdje je značajna dionica koja od Cerovlja ide na jugoistok Cerovljanskom dolinom (Valle Ceruglie) i Gologoričkom dolinom (Valle Gollogorizza). Prolazi u blizini Gologorice, koju ostavlja s desne strane, a potom skreće prema sjeveroistoku i diže se na prijevoj koji u tom dijelu puta predstavlja najvišu nadmorsku točku ceste. Ona se zatim spušta u Paz (na crtežu označen kao Paas), gdje joj se s desne strane, kao i danas, priključuje put iz Belaja i Šušnjevice. Dalje slijedi jača strmina u nekoliko većih zavoja, najprije prema sjeveroistoku, potom prema jugoistoku, nakon kojih cesta stiže u dolinu rječice Boljunščice (na nacrtu stoji upisano: Bogliunschizza), gdje postoji još jedan priključak iz Šušnjevice, također s desne strane. Potom put opet ide prema sjeveroistoku, prolazi ispod i pored kaštela Boljuna, s njegove desne strane i nastavlja Boljunskim poljem, te nakon nove uzbrdice dolazi do Vranje, sela u podnožju Učke. Odatle se cesta uspinje, najprije blaže, a potom oštrije. Prolazi pored lokaliteta Pricejak (desno uz put), te nastavljajući dalje uzbrdo dolazi do Vele Učke (na crtežu je mjesto upisano kao Utscha). Malo niže od sela, s lijeve strane ceste nalazi se

Sl. 9. Fontana uz cestu preko Učke (Josipova voda)

Sl. 10. Detalj iz Vele Učke (950 m)

²⁹ Camillo DE FRANCESCHI, *Storia documentata, nav. dj.*, str. 123.-124.

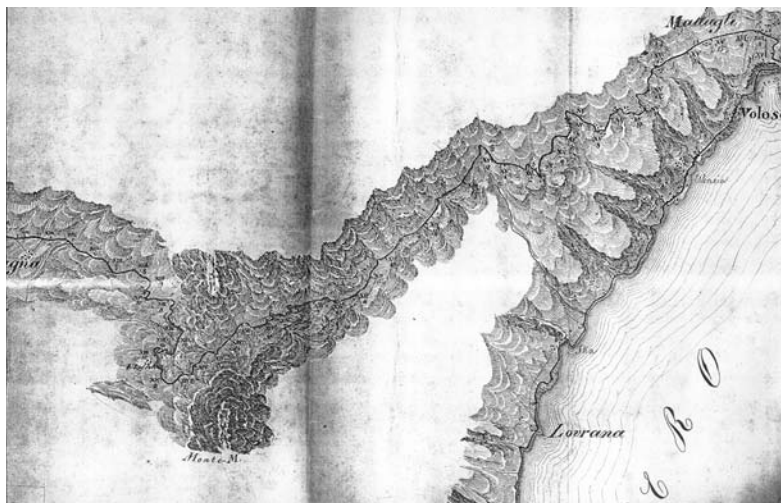

Sl. 11. Planinarski dom na preijevoju Poklon (922 m), otvoren 1965.

planinski izvor uređen kao kamena fontana, koji postoji i danas³⁰. Prošavši Velu Učku, put se uspinje na prijevoje Peruč i Poklon³¹. Južno od Poklona označen je planinski masiv najvišeg istarskog vrha Učke (Monte-M.). Nakon Poklona otvara se vidik na Kvarnerski zaljev, a cesta se u brojnim zavojima, u smjeru sjeveroistoka, počinje spuštati prema Veprincu (koji nije označen na skici). Potom stiže u Matulje (Mattuglie) i nastavlja do Rijeke. Na desnoj strani crteža vidi se obalni dio sjeveroistočne Istre, a ubilježena su mjesta Lovran

(Lovrana) i Volosko (Volosca) te luka Preluka (Porto Prelucca). Drugim rukopisom, vjerojatno naknadno, dopisane su i Ika i Opatija. Na planinskoj strmini prema obali ucrtane su mnogobrojne bujične doline, koje silaze s Učke³².

Opisana topografska skica koje prikazuju područje Učke u kartografskom smislu ima osobito značenje, jer predstavlja temelj za kasnija, novija kartografska istraživanja i izradu suvremenih zemljovida. Također, sadrži i niz podataka značajnih za povijesnu toponimiju toga kraja (imena mjesta, dolina, rječica, potoka, bujica, planinskih vrhova). Zbog toga predstavljaju nezaobilazno povijesno vrelo za poznavanje prošlosti najveće i najznamenitije istarske planine.

Sl. 12. Crtež ceste od Vranje preko prijevoja Poklona do sela Matulji (HR-DARi, Zemaljski sabor Markgrofovije Istre, Z-1, IX-1/1878., Inv. 5335, kut. 232.)

³⁰ Zove se Voda Josipa II., u čast habsburškog cara za vrijeme čije je vladavine cesta sagrađena, a obnovljen je 2004. povodom Međunarodne godine voda. U narodu je izvor poznat i pod nazivom Napoleonova voda. Danas je priznat kao kulturno dobro od posebnog značaja.

³¹ Poklon ime je dobio prema činu pučke pobožnosti: vjernici koji su iz Istre hodočastili na trsatsko svetište Majke Božje stoljećima su putovali baš preko ovog prijevoja. Kad bi stigli do njega i ugledali prekrasan pogled koji se pruža na Kvarnerski zaljev, poklonili bi se zavjetnoj crkvi Gospe Trsatske koja se vidjela u daljini, na brijegu iznad kanjona Rječine.

³² DRŽAVNI ARHIV U RIJECI - HR-DARi, Zemaljski sabor Markgrofovije Istre, Z-1, IX-1/1878., Inv. 5335, kut. 232.

VII. Zapis o Učki

I na koncu, valja spomenuti stari zapis anonimnog istarskog glagoljaša iz XVI. stoljeća koji mnogo govori o etničkoj pripadnosti stanovništva na području Učke, a koji glasi:

*Vaspjet je jedna last
Jaže zovet se Istrija.
I va toj zemji jedna gora,
Jaže zovet se latinski Olimfos,
Jaže je Učka!*³³

Riassunto

Una parte importante dell'Istria nord-orientale è rappresentata dal Monte Maggiore, che già in passato rappresentava una potente barriera naturale, che condizionava soprattutto i contatti ed il traffico tra l'Istria e il suo entroterra. Per la sua posizione prominente ed isolata, la montagna ha da sempre attirato l'attenzione di numerosi scrittori di viaggio, di esploratori e studiosi di tutta Europa. Così, già nel Settecento il Monte Maggiore fu visitato dal botanico veneziano Zanichelli e dal medico e naturalista francese Hacquet, che lavorava a Lubiana. Nell'Ottocento fu esplorato dal botanico triestino Tommasini, dal membro della deputazione inglese a Vienna Stranways, dal famoso botanico tedesco Reichenbach e dal professore fiumano Lorenz. Nel 1838 sul Monte Maggiore arrivò la spedizione guidata dal re sassone Federico Augusto in persona, della quale faceva parte anche il colonnello Josip Jelačić, che in seguito divenne governatore (ban) croato. Ma già due secoli prima il Monte Maggiore ed il suo contado più vicino erano stati dettagliatamente descritti dal medico triestino Prospero Petronio. Il valore economico della montagna e del suo territorio fu annotato, fra l'altro, anche nella descrizione di tutta la Provincia dell'Istria (parte veneta ed austriaca) del 1732. Secondo i dati risalenti a quel periodo, il Monte Maggiore era una parte relativamente povera della Contea di Pisino e dava annualmente appena 885 lire venete di reddito. Con la nuova riforma amministrativa austriaca del 1814, il suo territorio venne aggregato a Vragna e Olmeto, luoghi abitati del Comune di Bogliuno, che apparteneva al Distretto di Bellai. In passato, dal Monte Maggiore emigrarono molte persone, non solo nelle altre zone dell'Istria, ma anche fuori della penisola. Tra le numerose ondate migratorie che hanno interessato la penisola, è stata studiata specialmente quella in direzione di Pola.

Nell'Archivio di Stato di Fiume si trova un schizzo topografico riguardante il Monte maggiore nella seconda metà dell'Ottocento. È importante perché rappresenta la base per le future ricerche cartografiche e l'elaborazione delle carte geografiche più moderne. Inoltre contiene molti dati preziosi per la toponimia storica di quel territorio (ad es. econimi, oronimi ecc.). Perciò è fonte indispensabile per la conoscenza della storia della più importante montagna istriana.

³³ Petar ŠIMUNOVIĆ, Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena, *Dometi - Časopis za kulturu i društvena pitanja*, god. XXIV., br. 6/7, Rijeka 1991., str. 379.

Summary

The author in the paper described some of the most important episodes from Mt. Učka history. Over the centuries, it's been an object of interest to many experts and researchers, as it is today. In the past, this part of Istria was much more densely populated, and people were of different occupations. In part, migration process headed to the south of peninsula. In closing, the author provided a comprehensive description of topography 1878 road across Mt. Učka, connecting places Vranja and Matulji.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecobistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VI. / Broj 6
Zagreb - Samobor 2010.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: "Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu" (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - "Hrvatska riječna višegraničja" (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksandić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula, Hrvatska), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Halil İnalçik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silviije Jerčinović (Križevci, Hrvatska), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska), Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (Osijek, Hrvatska)

Prijelom / Layout:

Meridijani, Alan Čaplar

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2010.

Na naslovnici / Cover:

Vrh Kalnika Vranilac / Vranilac, Peak on Kalnik Hills
foto / photo: Alan Čaplar

Adresa uredništva / Mailing adress:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

---